

**DRÁVICZKI SÁNDOR**

**A NEVELŐMUNKA MEGVALÓSULÁSA AZ ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGI TANÍTÓKÉPZŐKBEN 1914–1945 KÖZÖTT**

**THE IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL WORK IN THE  
TEACHER TRAINERS IN NORTH-EAST HUNGARY BETWEEN  
1914–1945**

**ÖSSZEFOGLALÓ**

A tanulmány az északkelet-magyarországi tanítóképzőkben a nevelést, a nevelői munkát vizsgálja. Északkelet-Magyarországon a mai Magyarország Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyéjét értem. Ezen a területen a jelzett időben három középfokú tanítóképző működött. A szabolcsi képzők vizsgálatát „kibővítettem” azokkal a tanítóképzőkkel, amelyek 1919-ig és 1938–1944 között újra Magyarországhoz tartoztak, s a „teljes” Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa megyék területén voltak találhatóak. A vizsgálat így összesen kilenc tanítóképzőt foglal magába, Nyíregyházán az állami tanító- és a református tanítónőképző; Kisvárdán a Szent Orsolya-rendi tanítónőképző, a munkácsi állami tanító-, az ungvári görögkatolikus tanító- és tanítónő-, a szatmárnémeti római katolikus tanító- és tanítónő-, valamint a református tanítónőképző intézeteket. Minden korban igen fontos feladat volt a növendékek (prepások) nevelése, a tanítói munkára való felkészítése. A tanulmány az intézetekben megvalósuló nevelői munkát mutatja be a valláserkölcsi, a hazafias szellemű, a testi, az esztétikai, a hivatásra nevelés és a fegyelmezés keretében. Az internátus nevelési eljárásainak és a köztartás nevelési szempontjainak elemzésére, ismertetésére is kiter a dolgozat. Bemutatásra kerülnek a 40-es évek végétől a nevelés területén megfigyelhető szemléletváltásban tapasztalható törekvések is.

**Kulcsszavak:** Északkelet-Magyarország, tanítóképzés, nevelés, nevelőmunka

**ABSTRACT**

The study examines education and the work of educators in teacher training schools in northeastern Hungary. By Northeast Hungary I mean the Szabolcs-Szatmár-Bereg county of today's Hungary. Three secondary teacher training schools operated in this area at the indicated time. I "expanded" the examination of the Szabolcs training schools with those teacher training schools that belonged to Hungary again between 1919 and 1938-1944, and were located in the "entire" Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa counties. The investigation therefore includes a total of nine teacher training schools, the state teacher training school and the reformed female teacher training school in Nyíregyháza; In Kisvárd, the St. Orsolya school for teachers, the state teacher training institute in Munkacs, the Greek Catholic teacher training institute in Ungvár, the Roman Catholic teacher training institute in Szatmárnémet, and the Reformed teacher training institute. At all ages, it was a very important task to educate students (preparators) and prepare them for teaching. The study presents the educational work carried out in the institutes in the context of religious and moral education, patriotic education, physical education,

aesthetic education, vocational education and discipline. The thesis also covers the analysis and description of the educational procedures of the boarding school and the educational aspects of the public administration. The efforts to change the attitude observed in the field of education from the end of the 40s are also presented.

**Keywords:** Northeastern Hungary, teacher training, education, educational work

## 1. Bevezetés

A dolgozat az északkelet-magyarországi tanítóképzőkben a nevelőmunka megvalósulását vizsgálja. Északkelet-Magyarországon a mai Magyarország Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyéjét értem. Ezen a területen a jelzett időben három középfokú tanítóképző működött: Nyíregyházán az állami tanítóképző és a református tanítónőképző; Kisvárdán a Szent Orsolya-rendi tanítónőképző. A szabolcsi képzők vizsgálatát „kibővíttem” azokkal a tanítóképzőkkel, amelyek 1919-ig és 1938–1944 között újra Magyarországhoz tartoztak, s a „teljes” Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa vármegyék területén voltak találhatóak.

Ennek megfelelően Északkelet-Magyarországon 1914-ben Nyíregyházán, Munkácson, Ungváron és Szatmárnémetiben működtek tanító-, illetve tanítónőképzők: Nyíregyházán és Munkácson állami fiú-, Ungváron görögkatolikus fiú- és leányképző, Szatmárnémetiben református leány- és római katolikus fiú- és leányképző. Hozzájuk csatlakozott 1918-ban a kisvárdai római katolikus leányképző.

Az I. világháborút követően 1919 elején a román hadsereg Szatmárnémetit, a csehszlovák hadsereg Ungvárt és Munkácsot szállta meg. A trianoni békekötés következtében az említett tanítóképzős városok Romániához, illetve Csehszlovákiához kerültek.

1928-ban a reformátusok Nyíregyházán létesítettek tanítónőképzőt, így a megyében már három képző működött.

Az 1938-as I. bécsi döntés következtében Ungvár és Munkács, az 1940-es II. bécsi döntés következtében Szatmárnémeti újra Magyarország határain belülre kerültek, az említett városokban a tanítóképzők újra Magyarországhoz tartoztak, működésüket a magyar törvények határozták meg.

A vesztes II. világháborút követően Munkácsot és Ungvárt a Szovjetunióhoz, Szatmárnémetit Romániához csatolták, velük együtt az itt működő tanítóképzők is az ország határán kívülre kerültek.

Az előbbi felsorolásnak megfelelően a szabolcsi képzők mellett a vizsgálat így a munkácsi állami tanító-, az ungvári görögkatolikus tanító- és tanítónő-, a szatmárnémeti római katolikus tanító- és tanítónő-, valamint a református tanítónőképző intézeteket is magába foglalja. Ezekben intézményekben kerülnek bemutatásra a valláserkölcsei, a hazafias szellemű, a testi, az esztétikai, a hivatásra nevelés és a fegyelmezés kérdéskörei. Az internátus nevelési eljárásainak

és a köztartás nevelési szempontjainak ismertetése is elemzésre kerül a dolgozatban.

## 2. Valláserkölcsei nevelés

A tanító-, tanítónőképző intézetekben az átfogó nevelőmunka sokkal fontosabb volt, mint bármely más iskolában, mert „a leendő tanító hivatásszerű munkájának egyik legfontosabb része éppen szintén a nevelés lesz, ennek pedig egyik elsőrangú tényezője a példaadás”.<sup>1</sup> Ezt a munkácsi tanítóképző évkönyvében olvashatjuk, de számos hasonló idézetet sorolhatnánk még a felhasznált forrásanyagokból. Ezek arra utalnak, hogy a tanártestületek nagy gondot fordítottak a nevelésre. Elég nehéz valós képet kapni a nevelés tényleges gyakorlatáról, de azért lehet némi betekintést adni.

A nevelés legfontosabb színterei a tanórák, az internátus, a köztartás, az ifjúsági egyesületek, az ünnepélyek, a könyvtárak, a kirándulások, vagyis a tanulói lét „mindennapjai” voltak.

A tanítási órákon törekedtek arra, hogy a tanulók optimális eredménnyel sajátítsák el a szükséges ismereteket és készségeket. Gondot fordítottak az új ismeretek feldolgozására, a megértettek gyakorlására és gyakorlati alkalmazására. Igyekeztek ránevelni a tanulókat a tudatos tanulásra, s következetesen bevonták őket az órai munkába, ahol az ismeretek átadásán túl kihasználták a kínálkozó lehetőségeket a növendékek nevelésére. A rend- és tisztaságszeretet, a pontosság, a komoly munka szeretetének stb. gyakoroltatására is hangsúlyt fektettek.

A felekezeti képzőkben a nevelés középpontjában a valláserkölcsei nevelés állt. Az állami és fiúképzőkben a nemzeti, hazafias és valláserkölcsei nevelés céljai és tartalmi köré szerveződött az intézmények nevelési tevékenysége, hasonlóan az akkori magyar iskolák szinte mindegyikéhez.

A tanártestületek tagjai a II. világháború előtti időszakban fontosnak tartották a vallásos szemlélet és érzület elmélyítését. A növendékek vasárnap és ünnepnapokon vallásfelekezetük szerint csoportosan mentek istentiszteletekre, tanári vezetés vagy ellenőrzés mellett. Az elmaradás a nyíregyházi fiúképzőben igazolatlan órának számított.<sup>2</sup> Az egyházak vallásos rendezvényein (ifjúsági rendezvény, csendesnap, lelkigyakorlat stb.) minden tanuló felekezetük szerint részt vehetett.

A kisvárdai képző nevelési rendszerének alapvető dokumentuma a Szent

<sup>1</sup> Szondi János (1915): A Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet I. Értesítője az 1914–15. iskolai év. Munkács, 44.

<sup>2</sup> Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltára (továbbiakban MNL. Sz-Sz-B. V. L.) VIII. 53. 3. köt. Tanárkari jkv. 1924. október 29.

Angéla által 1539-ben megfogalmazott, úgynevezett „Intelmek” voltak. A benne található nevelési tanácsok olyan klasszikus pedagógiai elveket fogalmaztak meg, mint például hogy a máterek munkája szeretetteljes legyen, a nevelők közötti egység legyen a nevelőmunka alapja, a növendékeket igyekezzenek alaposan megismerni, s mindegyikőjüket egyformán szeressék.<sup>3</sup> Az Orsolya-rend pedagógiai elvei a századok folyamán nem merevedtek meg, megpróbáltak alkalmazkodni a változó korok pedagógiai vezéreszméihez, a katolikus szellemiséget mindig hűen szolgálva fejlődtek tovább, s ez a kisvárdai képző nevelési szellemére is érvényes volt. Az év eleji háromnapos lelki gyakorlaton minden katolikus tanulónak részt kellett vennie. Naponként misét kellett hallgatniuk, gyakran áldozniuk, és mindennap két-két növendéknek engesztelő napot kellett tartania. Már az első tanévben megkezdődött a vallásos életre nevelés szempontjából igen fontos kongreganista életre való felkészülés. A „Szokások könyve” ajánlja a Mária Kongregáció mielőbbi megszervezését.<sup>4</sup> A kongregáció megalakulásával ugyanis a katolikus vallásos szellem tovább mélyült. A református növendékek a községi leánykör gyűlésein vehettek részt, valamint szerdán és szombaton az egyházi énekórán. Mint látható, Kisvárdán a katolikus tanulóknak kötelező volt a lelki gyakorlatokon való részvétel, míg a protestáns tanulóknak nem. Az iratok és a beszélgetések azt tükrözik, hogy ez az eltérés nem okozott problémát. A protestáns növendékek esetében a belátásra hagyták a döntést, jobban bíztak abban, hogy kialakul a belső norma, minthogy kötelezővé tették volna azt.

A Kálvineumban az istentisztelet, a bibliai körök, az áhítatok, a csendesnapok, a karitatív munka, a különféle rendezvények voltak a vallásos nevelés eszközei, alkalmai. A tanulók a tanítás első óráját énekléssel, imádkozással s bibliaolvasással kezdték, az utolsó órát énekléssel, imádkozással fejezték be.<sup>5</sup> A nyíregyházi tanítónőképzőben tanuló diákok a helybeli református egyház vasárnapi iskolai munkájában is segédkeztek, és „szerda délutánokat” tartottak a szülők, hozzátartozók és a nagyközönség részére, ezek a délutánok vallásos tárgyú összejövetelek voltak.<sup>6</sup> Részt vettek úrvacsoraosztáson, és a Soli Deo Gloria szervezetekben fejtették ki a lelki életüket mélyítő, hitüket erősítő önevelő munkájukat.

A szatmárnémeti református leányképzőben is énekkal és imával kezdődött és fejeződött be a tanítás. Vasár- és ünnepnapokon télen is jártak a templomba,

<sup>3</sup> Pataki Nagy Ilona (1948): Merici Angela pedagógiája. Szeged, (kézirat)

<sup>4</sup> Ismeretlen szerző (1934): Szokások könyve a Szent Orsolya Rend Uniója számára. Győr, 157–161.

<sup>5</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52/a. 6. köt. Tanárkari jkv. 1934. február 24.

<sup>6</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52/a. 11. köt. Tanárkari jkv. 1918. november 3.

mivel ott a fűtést meg tudták oldani.<sup>7</sup>

A szatmárnémeti római katolikus fiú- és a lányképző növendékei is hallgatták a szentmiséket. Az 1942–43. tanévben a leányképző jelszava: „Istennel a hazáért”, ez valamennyi növendék füzetén olvasható volt.<sup>8</sup> Nagy szerepe volt a Mária-tiszteletnek, a Mária-kultusz erősítéséért fáradoztak.

Az ungvári görögkatolikus képzőkben gondot fordítottak a vallásos meggyőződés érlelésére. A házi kápolnában minden előírt szertartást megtartottak. A lányképzőben az intézeti hitszónokok hitelemző beszédeket is tartottak, és vásár- és ünnepnap délután szintén a házi kápolnában „Parakliszt” végeztek az internátus növendékei a boldogságos szűz tiszteletére. A fiúképző növendékei a téli időt kivéve naponként részt vettek az utrenyén és vecseryén a székesegyházban. A görögkatolikus hit és öntudat ápolását, a szertartások szépségeit énekkarok alapításával is igyekeztek segíteni.

A képzőkben minden tanuló a saját vallását gyakorolhatta. A forrásanyagok szerint nem fordult elő felekezeti térítés, leszólás. A felekezeti iskolák a saját felekezeti tanulói számára – mint olvasható – kötelezővé tették az istentiszteleteken való részvételt. Ez részükről érthető volt. A más felekezetűek vallásgyakorlásait a saját felekezetükre bízta, amelynek képviselője a hittanár személyében jelen volt a tantestületben.

A képzőkben maga a tanítás tartalma is a vallásos nevelést szolgálta. A vallástanítás célja nem csupán a vallásos érzelmek keltése volt, hanem a vallásos érzelmek tudatosítása, bibliai, egyháztörténeti ismeretek nyújtása, a vallásos élet gyakoroltatása, hiszen a növendékek vallástanítókká is váltak.<sup>9</sup> A vallástanítás tehát nemcsak az egyén lelki életének építését célozta, hanem a gyakorlati pedagógusképzés célja a „katekéták” nevelése is volt. A vallásos nevelés itt leírt gyakorlata 1945 után politikai nyomásra kezdett visszaszorulni.

### 3. Hazafias szellemű nevelés

A vallásos nevelés mellett fontosnak tartották a hazafias szellemű nevelést is, ezért fokozott mértékben ügyeltek a hazafias érzelmek ápolására. A magyarságtudat kialakításához például hozzájárult a finnugor testvériségről való megemlékezés. A szatmárnémeti református nőképzőben az állam részére kibocsátott hadi kölcsönkötvény jegyzésében részt vett az intézet is az erejéhez

<sup>7</sup> Szatmárnémeti Állami Levéltár (továbbiakban SZÁL.) Scola Normala Reformata de fete Satu Mare, 1909–1919. reg.n. 3/1914. fil. 14.

<sup>8</sup> Ormódi M. Alacoque (1943): A Szatmárnémeti Római Katolikus Tanítónőképző Intézet és Leánylíceum Évkönyve az 1942–43. tanévről. Szatmárnémeti, 23.

<sup>9</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52/a. 3. köt. Tanárkari jkv. 1931. március 27

mérten.<sup>10</sup> Nyíregyházán a tanulók pénzt gyűjtöttek az elhunyt hősök sírjainak kegyeletes gondozására, a Zsófia Országos Gyermekszanatórium részére, a katonák karácsonyi szeretetadományaira.<sup>11</sup> Ezek a cselekedetek mind a hazafias érzés erősítését szolgálták, ugyanúgy, mint az iskolai ünnepélyek és kirándulások. A fiúképzőkben pl. nagyszabású ünnepségeket rendeztek a bevonuló „katonadiákok” tiszteletére, ezzel is együttérzésüket fejezték ki azokkal, akik a háborúban teljesítettek szolgálatot. A hazafias nevelést szolgálta a nyíregyházi fiúképzőben a hősi halált halt növendékek emléktáblájának felállítása is 1928-ban, és a hősök sírjainak gondozása a hősök temetőjében. A kirándulásaik alkalmával felfedező túrákat szerveztek a környék és az ország tájainak megismerésére, a történelmi nevezetességek színhelyeire. Ezek a kirándulások előre elkészített ütemezés és pedagógiai előkészítés szerint történtek, sok sajátos lehetőséget adtak a nevelésre és oktatásra. A tanulmányutak során megfigyeléseket végeztek a lehető legtöbb tantárggyal kapcsolatban, amelyeket a tanulmányaik során később felhasználtak. A vidék, a falu megismerése, a magyar táj természeti szépségének felfedezése, a népművészeti tárgyak gyűjtése, szülőföldismereti anyaggyűjtő pályázatok kiírása mind-mind a hazaszeretetre nevelést szolgálták. Az 1940-es években különösen megnőtt a kirándulások szerepe, ekkor a kárpátaljai és a szatmárnémeti képzők növendékei budapesti látogatásokat tettek, melynek során Nyíregyházára és Debrecenbe is ellátogattak.<sup>12</sup> A tanári karok tudatosan szervezték ezeket az utakat. A tanulókban a nemzeti tudat, a magyarsághoz tartozás erősítését próbálták ezzel is elmélyíteni.

#### 4. Testi nevelés

A testi nevelés mint a szellemi képzés kiegészítője és egyben támogatója a tornaórák, kirándulások, séták, játékorák, kerti munkálatok, menetgyakorlatok stb. keretében valósult meg. A munkát több helyen gátolta (a munkácsi, a kiskvárdai és a nyíregyházi fiúképzőben), hogy nem állt rendelkezésre tornaterem. A testnevelésórák nagy részét ezért az udvaron tartották. A nagyon hideg téli időben a tanteremben testnevelés-módszertannal, a versenyzéssel és annak lebonyolításával, az egészséges életmód kérdéseivel foglalkoztak. A mindennapi testedzés segítésére az intézetek udvarán télen jégpályát építettek, strandra, gőzfürdőbe jártak. A nyíregyházi fiúképző udvarán különböző tornaszereket

<sup>10</sup> SZÁL. Scola, Normala Reformata de fete Satu Mare, 1909–1919. reg.n. 3/1914. november 20.

<sup>11</sup> Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL. OL.) K. 502-1917-5-15590 3032/918.

<sup>12</sup> MNL. OL. K 502 1937–44 1-10-t. 63853/1941. 427.cs.

(nyújtót, korlátot) is felállítottak. A harmonikus mozgás biztosítására a leányképzőkben ősszel és tavasszal az intézetek udvarán tenispályát létesítettek.<sup>13</sup> Kisvárdán minden évben táncanfolyamot szerveztek. Más iskolákhoz viszonyítva érdekesség, hogy Kisvárdán a testnevelést szerzetes tanár tanította. A nyíregyházi fiúképzőben a mindennapos félórás testnevelést az intézet előtti befásított, gyepes Károlyi téren tartották reggel 8-tól, tanári felügyelet mellett, a felsőbb évesek vezetésével.<sup>14</sup> A munkácsi és a nyíregyházi állami fiúképzőkben a test erősítésére az internátus és az externátus tanulói minden reggel a silencium után 10 percen át szabadgyakorlatokat végeztek a soros nevelő vezetésével, növendékek vezényletével. Említésre méltóak a sportkörök, amelyek különböző szakosztályokkal működtek, valamint a sportversenyek és a tornabemutatók. Az intézetek és a gyakorlóiskolák a bemutatókat együtt szervezték, s a gyakorlóiskolások feladatait a felső éves képzős növendékek szervezték és vezették. A felsoroltak mind a testi nevelést szolgálták, növelték az állóképességet, s nem utolsósorban biztosították az egészség megőrzését. Az egészség védelmét fontosnak tartották, rendszeres orvosi vizsgálatokat végeztek. A dohányzást egyedül a nyíregyházi fiúképző felső évesei számára engedélyezték elkülönített helyen, s nem minden időben! Itt az alsó évesek is cigarettázhattak orvosi vélemény alapján. Tilos volt a dohányzás azonban a hospitálás alkalmával, továbbá a gyakorlati tanítás, a bírálatot és az előkészítést megelőző és követő tízpercben a gyakorlóiskola épületében és udvarán.<sup>15</sup> Ezt az intézkedést azért hozhatták, hogy védjék a kisiskolások egészségét, és azok ne lássanak rossz példát!

Az I. világháború kapcsán még szólni kell a különleges testi nevelésről. Úgynevezett katonai előkészítő tanfolyamot írt elő a fiúknak a vk. miniszter a 141.608/1916. sz. rendeletével. Munkácson minden héten, szombaton délután tartották a katonai gyakorlatokat a rendeletben részletesen előírt program alapján, ezenkívül elméleti, katonai ismereteket és orvosi természetű tudnivalókat is hallgattak.<sup>16</sup>

## 5. Esztétikai nevelés

A jobbá, nemesebbé formálás munkájában az esztétikai nevelésnek is jelentős szerep jutott. A művészi érzék és ízlés fejlesztésében általában minden tanár

<sup>13</sup> SZÁL. Scola Normata Reformata de fete Satu Mare, 1909–1919. reg.n. 3/1914. fil. 14–15.

<sup>14</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 18. köt. Tanárkari jkv. 1943. február 20.

<sup>15</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 2. köt. Tanárkari jkv. 1921. szeptember 5.

<sup>16</sup> Szondi János (1917): A Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet Értesítője az 1916–17. iskolai év. Munkács, 19.

igyekezett közreműködni, közvetlenül azonban a rajz-, a kézimunka-, a zene- és az irodalomórákon valósult meg. A tanulók különböző kiállításokat tekintettek meg és rendeztek, és szép eredménnyel szerepeltek rajzpályázatokon. A növendékek a környezetüket kedvessé, otthonossá próbálták alakítani. Az osztálytermek, az internátusokban a hálók, a tanulóhelyiségek és a mosdók tisztaságára maguk ügyeltek. A Kálvineumban Boros Géza, az ungvári görögkatolikus tanítónőképzőben Erdélyi Béla, a nyíregyházi fiúképzőben Diószegi Balázs, Z. Szalai Pál festőművész rajztanárok által vezetett művészi rajzórák nagymértékben elősegítették a művészetek iránt behatóbban érdeklődő tanulók képességeinek fejlesztését. Az ének és zene tanításának művészi eredményei különösen az ünnepélyek műsorszámaiban éreztették hatásukat. Énekkarok is működtek, ezeknek szinte mindenki tagja volt. Az 1940–41-es tanév végén a nyíregyházi tanítónőképzőben Nagy Emma V. éves növendék új ballagási búcsúzódalát énekelték a diáktársak az Elindultam szép hazámból című népdal dallamára.<sup>17</sup> A későbbiekben ez hagyománnyá vált a ballagások alkalmával. Az esztétikai nevelés fő célja a képzőkben az volt, hogy a tanulók vegyék észre és élvezzék a szépet mindenütt és mindenben, de magába foglalta a kulturált magatartást, az iskolák belső rendjének a megtartását is.

## 6. Hivatásra nevelés, fegyelmezés

A „mesterségre nevelés” az intézetek jellegéből adódóan minden korban fontos volt. A tanárok azon munkálkodtak, hogy az ifjúsággal megszerettessék a nevelői, tanítói pályát, feltárják annak szépségeit, s így a hivatástudatot kialakítsák, megerősítsék bennük. „A hivatás egész életre vállalt, melyet mindenki csak akkor tölthet be jól, ha képességeinek megfelelően tud választani.”<sup>18</sup> Ezért volt döntő szerepe az iskolákban a hivatásra nevelésnek. A tanárok megkövetelték a leendő tanítóktól, hogy esztétikus, szép írással írjanak, a gyerekek között minél több időt töltsenek, jártasságot szerezzenek programok szervezésében és tartásában. A felsőbb évesek feladata volt a gyakorlóiskola testnevelés-bemutatóinak a lebonyolítása, mesedélutánok, bábelőadások tartása, ifjúsági egyesületek vezetése. Önállóbb és kezdeményezőbb tanítójelölteket igyekeztek kibocsátani az intézetek. Igényes munkát végeztek annak érdekében, hogy a tanulók ne csak látszattudással rendelkezzenek, hiszen az ő tudásuktól, tájékozottságuktól is függött a település lakosságának szellemi felemelkedése, állapota.

<sup>17</sup> Porzsolt István (1941): A Kálvineum Nyíregyházi Református Tanítónőképző Intézetének és Leánylíceumának Évkönyve az 1940–41. iskolai évről. Nyíregyháza, 43–44.

<sup>18</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 36.d. 43/1952.

A növendékek magaviseletét minden hónapban a tanárkari értekezleteken beszélték meg. Súlyosabb vétségek esetén a tantestületek szigorú intézkedéseket foganatosítottak. A büntetések fokozatai: tanári, osztályfőnöki, tantestületi, igazgatói intés, dorgálás, kimenőmegvonás, igazgatói szék elé idézés, kizárás. Mint látható, legsúlyosabb büntetés a kizárás volt, mellyel az intézetek éltek is. Például a nyíregyházi fiúképzőben lopás miatt, a munkácsi leányképzőben pedig nős férfival létesített szerelmi kapcsolat miatt bocsátottak el növendéket az intézetből.<sup>19</sup> Az órai mulasztás is fegyelmi vétségnek számított, a magaviseleti jegy leszállítását vonta magával. A fiúképzőkben eleinte a tanári felügyeletnek, később a leventeoktatásnak köszönhetően nagy fegyelem és katonás viselkedés alakult ki. A megfelelő tanítói magatartás, viselkedésmód elsajátítását szolgálták a nyíregyházi fiúképzőben az ún. „szombat esti megbeszélések” is, melyeknek során a tanulók a társasági illem és jó modor szabályaival ismerkedtek meg. Ennek eredményességét bizonyítja Móczár Miklós tanulmányi felügyelő megállapítása: „A növendékek fellépése és magatartása kifogástalan. Illedelmese, jó modorúak”.<sup>20</sup> A Kálvineumnak külön fegyelmi szabályzata<sup>21</sup> volt, amely kimondta, hogy az iskola minden tagja „művelt leányhoz illő magaviseletet” tanúsítson. A fényűzés nélküli ruha, az egyenruha, a sapka viseletét is elrendelte. Szólt a mulasztásokról s az iskolán kívüli magatartásról is. A Szent Orsolya-rendi Tanítónőképző tanulói alkalmazkodtak az iskolai élet rendjéhez, komolyabb panasz nem merült fel ellenük. Az iskola tanárai, a „materek” az egyházi nevelési elveket alkalmazták, s igazán „anyái” igyekeztek lenni a „leányaiknak”, pl.: általában nem volt divatban a levélfelbontás, pedig ezt a szabály megengedte, gyanú esetén a tanuló bontotta fel és olvasta fel a levelet az illetékes tanár előtt. A munkácsi képzőben magaviseleti naplót vezettek be,<sup>22</sup> amibe csak tanárkari határozattal lehetett beírni. A források szerint csak néhány bejegyzés született az évek során, és azok is csak enyhébb büntetések voltak, mint pl. négyszemközti osztályfőnöki megrovás. A Szatmár-Németi Református Tanítónőképző Intézet Rendtartásának 141–160-ig terjedő pontjai foglalkoztak a fegyelmi ügyekkel.<sup>23</sup> Formai szempontból nincs olyan tagolt és részletes, mint a Kálvineum szabályzata, de tartalmában hasonló. Ugyanúgy rendelkezik az istentiszteleteken való részvételről, a hiányzások igazolásáról, a fegyelmi eljárásokról. Külön pont foglalkozik azzal, ami „egyáltalában tilos”,

<sup>19</sup> Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL) F. 1951, op.4. jegy. hran. 200, 1944. július 27.

<sup>20</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 8. köt. Tanulmányi felügyelő látogatási jkv. 1937. május 1.

<sup>21</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52. 14. d. Fegyelmi Szabályzat

<sup>22</sup> KTÁL. F. 1551, op. 4. jegy. hran. 200, l. 27.

<sup>23</sup> Poszvék Irén (1915): A Szatmárnémeti Református Tanítónőképző Intézet és Gyakorló Elemi Leányiskola XII. évi Értesítője az 1911–1915. tanévről. Szatmárnémeti, 9–12.

ilyet a nyíregyházi szabályzatban nem olvashatunk. Mai szemmel nézve elég különösnek tűnik az a megszorítás, miszerint az a tanuló, aki nem a szüleivel lakott, csak a tanári kar, esetleg az igazgató beleegyezésével választhatott szálláshelyet, s a változtatáshoz is külön engedélyre volt szükség. Írásos tanári engedély kellett a színház, mozi, hangverseny vagy más előadások látogatásához is.

## 7. Az internátus nevelési eljárásai

A nevelők igyekeztek megismerni a tanulók egyéniségét, családi s egyéb körülményeit. Erre a képzőkben az internátus is lehetőséget nyújtott. Az internátus a tanítónévelést szolgálta, s a családi nevelést helyettesítette. A bentlakók megfelelő felügyelet mellett végezték a munkájukat. Az arra rászorulóknak ingyenes vagy kedvezményezett ellátásban részesülhettek. A Kálvineumban a lelkészárva teljes, a többi árva tanuló részleges kedvezményben részesült. Az internátus kiegészítette az iskolai erkölcsi nevelést. A kisvárdai intézetben arra törekedtek, hogy a növendékek a szigorú fegyelem, a közvetlen szeretetteljes bánásmód mellett is második otthonnak tekintsék az internátust. A nyíregyházi tanítóképző internátusában a hatékonyabb nevelés érdekében 1936-ban új napirendet állítottak össze.<sup>24</sup> A munkácsi állami tanítóképző napirendjével összevetve<sup>25</sup> a következő megállapításokat tehetjük: a felkelés és lefekvés, illetve villanyoltás ideje megegyezett. Mindkét helyen volt reggeli silencium is, de az időtartamuk eltérő volt. Az internátusban töltött időt a leírtak szerint a bentlakók négyféleképpen töltötték el. Volt tanulási idő (silencium), csendes foglalkozás, szabad foglalkozás és szabadidő. Arányait tekintve a szabadidő volt a legkevesebb, de ekkor akár a városba is kimehettek külső teendőik elvégzése céljából. A legtöbb időt munkanapokon a tanulással töltötték. A silenciumok három részre voltak elosztva. A kint lakó tanulókra nézve is az internátusi növendékek számára megállapított napirend volt a kötelező. A szatmárnémeti római katolikus tanítónőképzőben kedvező időben a kertben is tanulhattak. A szatmári református egyház leányinternátusának kivonatos rendszabályaiból megtudhatjuk, milyen ruhaneműket kellett a növendékeknek magukkal vinniük.<sup>26</sup> Ez a felsorolás többek között pohártörölt, portörölt, asztalkendőt, abroszt és paplant is tartalmazott.

<sup>24</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 8. köt. Tanárkari jkv. 1936. október 8.

<sup>25</sup> Szondi János (1916): Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet Értesítője az 1915–16. iskolai év. Munkács, 20–21.

<sup>26</sup> Poszvék Irén (1915): A Szatmárnémeti Ref. Tanítónőképző Intézet Értesítője az 1914–1915. tanévről. Szatmár, 1915. 52–54.

## 8. Köztartás

A tanulók ellátásáról a „köztartás” gondoskodott. Az I. világháború éveiben nehézségek támadtak az ételmezésben, de igyekeztek megoldani a problémákat. Nyíregyházán ez pl. kifőzdében, illetve sorkosztolási akció keretében sikerült. A „köztartásvezetők” az étrend összeállításakor figyelembe vették a növendékek igényét, ügyeltek rá, hogy életkoruknak megfelelően, sokoldalúan táplálkozzanak. Az I. világháború után Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi államtitkár például előírassá tette<sup>27</sup> a tejes meleg reggelit, a heti háromszori húsos ételt, a legalább egyszeri sült tésztát s a vasárnapi 3 fogásos ebédet. Az étrendet az igazgatónak és az intézeti gazdasszonynak mindig be kellett mutatnia jóváhagyás céljából. Kisvárdán az egészséges étkezésről a dolgozó apácák gondoskodtak, akik a rendnek juttatott földterületeken szép gyümölcs- és konyhakertészetet alakítottak ki, és állatokat is tenyésztettek.

## 9. A nevelés szellemiségének megváltozása

A 40-es évek végétől a nevelés terén is szemléletváltás volt megfigyelhető. A vallásos nevelés háttérbe szorításával előtérbe került a marxista-leninista világnézet kialakítása. 1949-ben indult a „Nevelj jobban!” mozgalom. Ezt a versenyt Szabolcs vármegye pedagógusai hirdették meg az ország minden pedagógusa számára. Nevelési Bizottságok alakultak, amelyek havonta határozták meg a „nevelés ütemtervét.” A feladatokat a következőkben határozták meg: a munkás- és parasztszármazású növendékek részére tanulókörök, a gyengébb előmenetelűek részére korrepetáló csoport szervezése; új tanmenetek készítése; családlátogatások szervezése a lemorzsolódás csökkentése érdekében; családlátogatások szervezése; a szülők iskolájának megszervezése; a továbbtanulásban a munkás- és parasztszármazású tanulók számának növelése; vidéki tanulmányi kirándulások szervezése.<sup>28</sup> Mint látható, az ütemtervben a kor politikai törekvései, kívánalmai is megfogalmazódtak.

A nevelés legfontosabb eszköze továbbra is a tanítási óra, a diákkotthon, az ünnepélyek, a könyvtár maradt, de mellettük más nevelési színterek és formák is szerepet kaptak. Ilyenek voltak a tanulószoba, a szakkör és a társadalmi munka.

A nevelés terveinek, elhatározásainak megvalósításában – hasonlóan az ország más iskoláihoz – gyakran előfordultak formális és sablonokat követő megoldások. Forrásainkból (amik elsődlegesen az állami felügyeletnek

<sup>27</sup> KTÁL. F. 1551, op.2. jegy. hran. 20, l.72.

<sup>28</sup> MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52.a. 13.d. Tanárkari jkv. 1949. június 10., illetve VIII. 53. 21. köt. 30-28/1949.

készített jelentések vagy beszámolók) nehezen rekonstruálható a korabeli gyakorlat, ugyanis ezek a jelentések az elvárásoknak megfelelően szóltak, és jellemzőjük a „szépítésre törekvés”. Valószínű, hogy más típusú forrásoknak a kutatásba történő bevonása differenciáltabbá és a valósághoz közelebb állóvá tenné leírásunkat. Ennek elvégzése azonban messze túllépné dolgozatunk tárgykörét.

## 10. Összegzés

A tanulmány kilenc északkelet-magyarországi tanítóképző nevelési eljárásait vizsgálja 1914 és 1945 között. Az elemzés kitér az intézetekben megvalósuló nevelői munkára, bemutatja a valláserkölcsei, a hazafias szellemű, a testi, az esztétikai, a hivatásra nevelés és a fegyelmezés megvalósulását, gyakorlatát. Az internátus nevelési eljárásainak és a köztartás nevelési szempontjainak elemzésére, ismertetésére is kitér a dolgozat. A 40-es évektől a nevelés területén bekövetkezett szemléletváltás is nyomon követhető.

## FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Ismeretlen szerző (1934): *Szokások könyve a Szent Orsolya Rend Uniója számára*. Győr. 157–161.
- Ormódi M. Alacoque (1943): *A Szatmárnémeti Római Katolikus Tanítónőképző Intézet és Leánylíceum Évkönyve az 1942–43. tanévről*. Szatmárnémeti. 23.
- Pataki Nagy Ilona (1948): *Merici Angela pedagógiája*. Szeged. (kézirat)
- Porzsolt István (1941): *A Kálvineum Nyíregyházi Református Tanítónőképző Intézetének és Leánylíceumának Évkönyve az 1940–41. iskolai évről*. Nyíregyháza. 43–44.
- Poszvék Irén (1915): *A Szatmárnémeti Református Tanítónőképző Intézet és Gyakorló Elemi Leányiskola XII. évi Értesítője az 1911–1915. tanévről*. Szatmárnémeti. 9–12.
- Poszvék Irén (1915): *A Szatmárnémeti Ref. Tanítónőképző Intézet Értesítője az 1914–1915. tanévről*. Szatmár. 52–54.
- Szondi János (1915): *A Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet I. Értesítője az 1914–15. iskolai év*. Munkács. 44.
- Szondi János (1916): *Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet Értesítője az 1915–16. iskolai év*. Munkács. 20–21.
- Szondi János (1917): *A Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet Értesítője az 1916–17. iskolai év*. Munkács. 19.

## TOVÁBBI FORRÁSOK

- Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL) F. 1951, op.4. jegy. hran. 200, 1944. július 27.
- KTÁL. F. 1551, op. 4.jegy. hran. 200, l. 27.
- KTÁL. F. 1551, op.2. jegy. hran. 20, l.72.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL. OL.) K. 502-1917-5-15590 3032/918.

- MNL. OL. K 502 1937–44 1-10-t. 63853/1941. 427.cs.  
Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltára (továbbiakban MNL. Sz-Sz-B. V. L.) VIII. 52/a. 11. köt. Tanárkari jkv. 1918. november 3.  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 3. köt. Tanárkari jkv. 1924. október 29.  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52/a. 3. köt. Tanárkari jkv. 1931. március 27.  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52/a. 6. köt. Tanárkari jkv. 1934. február 24.  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 8. köt. Tanulmányi felügyelő látogatási jkv. 1937. május 1.  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 36.d. 43/1952.  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52. 14. d. Fegyelmi Szabályzat  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 53. 8. köt. Tanárkari jkv. 1936. október 8.  
MNL. Sz-Sz-B. V. L. VIII. 52.a. 13.d. Tanárkari jkv. 1949. június 10., illetve VIII. 53. 21. köt. 30-28/1949.  
Szatmárnémeti Állami Levéltár (továbbiakban SZÁL.) Scola Normala Reformata de fete Satu Mare, 1909–1919. reg.n. 3/1914. fil. 14.  
SZÁL. Scola, Normala Reformata de fete Satu Mare, 1909–1919. reg.n. 3/1914. november 20.

## SZERZŐI ADATOK

Dr. Dráviczki Sándor PhD  
Nyíregyházi Egyetem  
Óvó- és Tanítóképző Intézet  
*draviczki.sandor@nye.hu*